

FUTBOL MAÇLARINDAKİ SEYİRCİ TOPLULUKLARININ SESİNİN, HAKEMLERİN KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Cem SATMAN

Öğretmen-İMKB Süvari Orta Okulu, Ankara.

Geliş Tarihi: 05.08.2014
Kabul Tarihi: 09.01.2015

Özet: Bu araştırmanın amacı, futbol hakemlerinin kararlarında etkili olabilecek kalabalık seyirci topluluğunun sesinin, hakemlik deneyiminin ve hakemlik seviyesi değişkenlerinin incelenmesidir. Araştırma Ankara Bölgesinde bulunan 149 hakem üzerinde yürütülmüştür. Hakemler, bu araştırma için araştırmacı tarafından özel olarak hazırlanan deneysel ortama alınmışlardır. Deneysel ortamda hakemlerin verecekleri kararları incelemek için, Türkiye Süper Ligi ile Avrupa'daki farklı ülkelerin profesyonel futbol liglerinde 18 pozisyon seçilmiştir. Gerçek futbol maçlarından seçilen bu pozisyonlar hakemlere sesli ve sessiz olmak üzere iki farklı koşulda sunulmuştur. Araştırma grubunda yer alan 149 hakemin 59'u profesyonel liglerde, 90'ı amatör liglerde görev yapmaktadır. Hakemler deneyimlerine göre iki kategoriye ayrılmışlardır. Araştırma grubundaki hakemlerin yaklaşık yarısı (n=74), sunulan pozisyonları maçtaki seyircilerin seslerinin de duyulabildiği "sesli koşul"da, diğer yarısı ise (n=75) seyirci sesinin duyulmadığı (sesin araştırmacı tarafından kasıtlı olarak kesildiği) "sessiz koşul"da izlemiştir. Hakemlerden pozisyonları izledikten sonra 6 saniye içerisinde A-Faul yok, B-Faul, sarı kart yok, C-Faul ve sarı kart, D-Faul ve kırmızı kart seçeneklerinden birisini işaretlemeleri istenmiştir. Bu yapılan çalışmada, hakemlerin sesli ve sessiz ortamlarda verdikleri kararlar arasında genel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ancak çapraz tablolar incelendiğinde, 16 pozisyonda pozisyonları sesli olarak izleyen hakemlerin daha fazla kart gösterdikleri bulgusuna erişilmiştir. Bu bulgular neticesinde karar vermede kullanılan ipuçlarının çok güvenilir ve açık olmadığı zamanlarda kalabalık sesi gibi ipuçlarının önem kazanabileceği ve bu durumda sesin bilgiden çok bilgi içermeyen ipuçlarına götürebileceği iddiası ile ilişkilendirilebileceği de söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, hakem, ses, seyirci,

THE EFFECT OF SPECTATORS' CROWD NOISE IN FOOTBALL GAMES ON FOOTBALL REFEREES' DECISIONS

Abstract: The general aim of this research is to examine the factors which can be effective upon football referees' decisions on the field. 149 referees living in the district of Ankara participated in the study. The referees, in a laboratory setting created by the researcher, were shown 18 different positions which were taken from some European leagues and Turkish Super League. Selected positions were shown to the referees in two different settings, some with crowd noise and some without crowd noise. 59 of the referees officiate in professional leagues and 90 of them are in amateur leagues. The referees were divided into two groups according to their experiences and no information was given to them regarding the football teams. In this study, almost half of the referees (N:74) watched the positions with the crowd noise and the rest of the referees (N:75) watched in silence (the noise was turned off by the researcher). The referees were asked to make assessments, such as A-No Foul, B-Foul but No Yellow card, C-Foul with Yellow card and D- Foul with Red card in 6 seconds after watching each video. Referees could not see the decision of the referee in the video. In this research, it was concluded that there were no significant differences between the decisions taken with or without crowd

* 15.09.2005 tarihinde Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Psikolojisi A.B.D kabul edilen 'Futbol Maçlarındaki Seyirci Topluluklarının Sesinin, Hakemin Kararları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi' konulu Yüksek Lisans Tezinden hazırlanmıştır. Danışman Prof. Dr. Selahaddin ÖĞÜLMÜŞ'ten onay alınmıştır.

noise, however after investigating cross tabs, it was reached that referees, who watched the positions with crowd noise, showed more yellow card in 16 positions. As a result, it can be said that when the clues that are of help to make a decision are not so reliable and clear, clues like crowd noise can become important.

Key Words: Football, referee, noise, spectator.

GİRİŞ

İnsanlar her gün önemli veya önemsiz pek çok karar verirler ve günlük yaşamda gerçekleştirilen her eylemin öncesinde bir karar verme durumu söz konusudur. Bu karar verme eylemleri kişinin hayatını uzun vadede etkileyebilecek olan çok önemli konular, üniversite, iş, evlilik üzerine olabileceği gibi aynı derecede önem arz etmeyen konularla ilgili de olabilir. Eğer kişi rasyonel karar veren bir yapıda ise, soğukkanlı bir biçimde neredeyse matematiksel bir yolla bu kararları verebilir. Her seçeneğin sonuçlarının kazanç ve kayıplarını düşünür ve seçenekleri bir süzgeçten geçirip karara ulaşabilir. Ancak kişiler hayatta her zaman seçenekleri dondurup, böyle sistematik biçimde karar veremezler. Aksine genelde kararları, sezgiler ve diğerlerinin düşünceleri merkezli olarak verirler (1).

Karar verme “bir ihtiyacı gidereceği düşünülen bir objeye götüreceği birden fazla yol olduğu zaman ya da o objenin bir gereksinimi gidermek için uygun bir hedef olup olmadığı kesin değil iken yaşanan sıkıntıyı giderici bir yöneliş” olarak tanımlanmaktadır (2). Kişinin yerinde ve doğru kararlar verebilmesi, önce seçenekleri doğru algılayabilmesini ve daha sonra da kendi gereksinimleri ile seçenekler arasındaki ilişkiyi kurabilmesini gerektirir (3). Ayrıca karar vermede içinde bulunulan durumun da çok etkin bir rol oynadığı ve verilen kararların içerdiği risklerin de bu durumla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir (4). Karar verme sürecindeki Klasik yaklaşım sırasıyla amacın belirlenmesi, gerekli bilgilerin toplanması, sonuca ulaşılacak uygun seçeneklerin yaratılması, kararın verilmesi ve verilen kararın uygulanması ile sonucun değerlendirilmesi aşamalarını içerir. Kişinin bu aşamaları bilinçli olarak uygulaması karar verme sürecindeki hatalarının da farkına varmasına yardımcı olur (5).

Atletik görevler dinamik, karmaşık ve bir noktaya kadarda risk gerektiren durumlar olarak tanımlanabilir. Atletik görevler genellikle kesin olmayan ve sporcunun stres altında problem çöz-

mesinin beklendiği ortamlarda yerine getirilir. Bir belirsizlik durumunda karar vermek için algılanan sinyallerin oranları karmaşık bir karar verme durumuna neden olur. Bir yarışma ortamında sporcunun anlamlı olan çevresel bilgi ile aldatıcı olanı birbirinden ayırt etmesi gerekmektedir. Böylelikle karar verme ve sporcunun bir sonraki eylemi, sinyal/ses oranına bağlıdır (6).

Hakem, spor organizasyonlarının sorumluları tarafından seçilen ve önceden belirlenmiş kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, alınan puanları, galibiyetleri, mağlubiyetleri, cezaları belirleyen kişidir (7). Hakem oyunu yönetir ve kararları nihaidir (bir kural hatası olmadığı veya oyun başlamadan önce yardımcı veya dördüncü hakemlerin uyarıları ile hatalı kararını değiştirmedeği hallerde) ve değiştirilemez (8). Bu durum hakemin sahadaki otoritesini sağlar ve yanlış verilebilecek kararları da olası kılar (9).

Hiçbir sporcu sınırlı bir zaman içerisinde tüm potansiyel bilgiyi algılama yetisine sahip değildir. Bu nedenle sporcu gerekli bilgiyi edinmek için seçici olmalı ve yetileri ölçüsünde (bilişsel ve motor) dikkatini en gerekli ipuçlarına (uyarana) yönlendirmelidir. Yetenekli atletin optimal performans için gerekli uyarı, daha az yetenekli bir atlete göre daha iyi algıladığı ve bu deneyimin ona anlamlı bir katkıda bulunduğu söylenebilir (5). Futbol hakemliği fiziksel ve bilişsel yönleri olan bir fiziksel eylemdir (10). Modern futbol hakemliği geçmişle karşılaştırıldığında büyük gelişmeler göstermiş ve kararlılık, kendine güven ve ısrarcı olma gibi özellikler geliştirmiştir (11).

Avrupa Futbol Şampiyonasında (2000 yılında), elit hakemler üzerinde yapılan araştırmaya göre bir hakem dakikada en az 2-3 karar verme durumundadır. Bu rakama kendi içinde vermediği kararlar da dahildir (12). Futbol hakemliğinin en önemli yönü, müsabaka esnasında oluşması muhtemel olan gergin ortamlarda yukarıda bahsedilen özellikleri kullanmasıdır (13). Arka arkaya ve çok kısa zaman dilimi içerisinde karar verme sürecindeki dikkat ve konsantrasyona

olan gereksinim açıktır (14). Ayrıca futbol müsabakası ile ilgili pek çok psikolojik faktör bulunmaktadır ve hakem oyun kurallarını akıllı biçimde uygulamak zorundadır (15).

Hakemlerin kararlarındaki doğruluk derecesini ortaya koymak amacıyla bazı çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Nevill (2000), çalışmasında futbolda ev sahibi takımın tribünlerdeki kalabalık seyirci topluluğu ile artan önemli bir avantaj elde ettiği gözlemlenmiştir. Ancak çalışmada kazanma, deplasman takımlarının oyuncularının oyundan atılması ve ev sahibi takımların penaltı kazanması gibi avantajların, seyirci sayısının fazla olduğu Premier League (İngilterenin en üst düzeydeki futbol ligi) ortamında değil 1. lig ortamında daha çok olduğunun saptandığı görülmüştür. Bu sonuçlar kalabalığın belli bir yoğunluğa ulaştığı zaman ev sahibi takımın en önemli avantajı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalar seyirci topluluğunun büyüklüğü ve yoğunluğunun ev sahibi takımın avantajının derecesini etkileyebileceğine ilişkin kanıtlar sunmaktadır. Bu bulguların kalabalığın ya ev sahibi takımın oyuncularının performansını yükselttiğini ya da hakemlerin bilinçaltılarında, ev sahibi takımlar lehinde etkileri olduğunu ortaya koyduğu görülmüştür (16). Benzer bir çalışma, İskoç 1. Futbol Liginde oynayan takımların kendi evlerinde taraftar desteği ile oynamalarının başarılı olmalarında etkili olduğunu ortaya koymuştur (17). Yine aynı şekilde Portekiz 1. Futbol Liginde de yapılan araştırma kalabalık sesinin ev sahibi takımın avantaj kazandırıp galibiyetini sağlayan faktörlerden biri olarak tespit ettiği belirlenmiştir (18).

Lehman ve Riefman'ın araştırmalarında (1987) yıldız oyuncuların kendi sahalarında oynarken anlamlı bir biçimde daha az cezalandırıldığı saptanmıştır (19). Taraftarların kendi takımlarının başarısında etkin ve çok önemli bir rol oynayacaklarına olan inançları daha coşkulu ve etkili bir kalabalık sesi çıkartmaktadır (20). Kalabalığın çıkardığı ses tanısıl bir doğruluk içermediği ve çok güvenilir olmadığı için genelde kararlar ev sahibi takımın lehinde sonuçlanmaktadır. Karar verme sürecinde heuristik (kestirme yol ile sezgisel karar verme) kullanımını inceleyen benzer bir araştırma da kalabalık sesinin etkin olabileceği yönünde bulgular sunmaktadır. Eğer karar vermede kullanılan ipuçları çok güvenilir ve açık değilse bu tipte ipuçları (kalabalık sesi) önem kazanabilir. Bu durumda ses bilgiden çok bilgi içermeyen ipuçları-

na götürebilir. Karar verme sürecindeki olası ön yargı ile ilgili olarak ise, hakem kalabalıktan gelen işitsel bilgiye görsel bilgi kadar önem verebilir ve bu da ev sahibi takım lehinde bir karar dengesizliği oluşturabilir (21). Benzer biçimde futbolcularında yapılan kötü tezahüratlar ile performanslarında düşüş yaşadıkları tespit edildiği belirlenmiştir (22).

Bu araştırmanın genel amacı, günümüzde büyük popülaritesi olan futbol oyununda çok önemli bir rol oynayan futbol hakemlerinin kararlarında etkili olabilecek faktörlerden biri olan kalabalık sesinin incelenmesidir. Bu inceleme neticesinde elde edilen bulguların, son derece kritik karar veren futbol hakemlerinin karar verme süreçlerine dair farkındalıklarını arttıracığı ve gelişimlerine oldukça önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma deneysel bir çalışmadır. Deneysel yöntem, bilimsel bilgiyi en objektif bir biçimde elde etmeye yarayan bir araştırma yöntemidir. Deneysel yöntem, laboratuvar ya da laboratuvar dışındaki bir deney düzeneğinde olaylar arasındaki sebep sonuç ilişkilerini belirlemeyi amaçlayan ve araştırmacının öngördüğü hipotezleri test etmeye yarayan bir araştırma yöntemidir. Araştırmacı, araştırmayı kurduğu laboratuvar ortamında gerçekleştirmeyi planladığı için deneysel yöntemi seçmiştir.

Araştırma Grubu

Çalışma Ankara Bölgesi futbol hakemleri ile sınırlıdır. Ankara bölgesinde görevli 361 (278 tanesi amatör ligde, 83 tanesi profesyonel liglerde görevli olmak üzere) hakem vardır. Araştırma kapsamında evrenden herhangi bir örneklem almaksızın bu hakemlerin 149 tanesine ulaşılmıştır. Bu araştırma Ankara Bölgesindeki 59'u profesyonel liglerde, 90'ı amatör liglerde görev yapan 149 futbol hakemi ile yapılmıştır. Bu hakemler deneyimlerine göre iki kategoriye ayrılmışlardır. Hakemlik geçmişleri 1-4 yıl arasında olanlar deneyimsiz olarak, hakemlik geçmişleri 5 yıl ve üzerinde olanlar ise deneyimli olarak sınıflandırılmıştır. Bu hakemlerden 74'üne pozisyonlar sesli olarak, 75'ine ise sessiz olarak izlettirilmiştir. Bu şekilde sınıflandırılan hakemlerin her pozisyon için verdikleri kararlar kaydedilerek analiz için uygun veri toplanmıştır.

Tablo 1. Hakemlerin deneyimlerine ve sesli-sessiz pozisyonlara göre sınıflandırılması

Hakemlik Geçmişleri	Sayı	Hakemlik Geçmişleri	Sayı	Pozisyonlar	Sayı
Deneyimli	31	Deneyimsiz	43	Sesli	74
Deneyimli	32	Deneyimsiz	43	Sessiz	75
Amatör Lig	90	Profesyonel Lig	59		
Toplam					149

Tablo 1'de, hakemler kişisel özelliklerine göre sıralanmaktadır. Hakemlik geçmişleri ve görev yapmakta oldukları lig hakem sayıları ile belirtilmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılmak üzere Türkiye Futbol Federasyonu EPAK eğitim materyalleri kaynak alınarak, Türkiye Süper Ligi ve Avrupa profesyonel futbol liglerinde oynanmış müsabakalardan 18 pozisyon seçilmiş ve bu pozisyonlar teker teker hakemlere izlettirilmiştir. Bu pozisyonların tümü hakemin derhal karar vermesini zorunlu kılan tipte pozisyonlardan seçilmiştir. Her mücadeleye dair hakemlere 4 karar seçeneği sunulmuş (a-İhlal yok, b-İhlal var –Kart gerekmez, c-İhlal var–Sarı Kart, d-İhlal var – Kırmızı Kart) ve birisini seçmeleri istenmiştir. Eğer hakem yukarıdaki şıklardan hiçbirini doldurmayıp boş bırakmış ise, (a) şıkkı yani ihlal yok kararında olduğu kabul edilmiştir. Bu yargıya düdüğünü çalıp oyunu durdurmamayan hakemin ihlalin olmadığı kararında olduğu düşüncesinden yola çıkılarak varılmıştır. Bu araştırma için kurulan laboratuvar ortamında görüntüler A50-106 Satellite modelindeki diz üstü bilgisayar ile VPL-X600U model barko kullanılarak 1.24 * 1.24 m. büyüklüğünde duvara gerilen beyaz perdeye aktarılmıştır. Ses ortama GA4200 model anfi kullanılarak, 300 watt'lık bir hoparlör ile verilmiştir. Araştırmacı edinebildiği en yüksek teknolojiye ürünleri edinmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırma için 3 farklı tarih belirlenmiştir. Bu tarihlerde antrenmanda hazır bulunmayan futbol hakemleri araştırmaya dahil edilememiştir. Hakemlerin antrenman günlerinde 19 Mayıs Stadında toplanılmış ve kendilerine yapılacak çalışma ile ilgili kısa bilgi verilmiştir. Hakemler, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Ankara

Şubesinde ve Ankara 19 Mayıs Stadyumu basın odasında oluşturulan laboratuvar ortamına alınmıştır.

Hakemler 7'şer kişilik gruplar halinde hiçbir yorumda bulunmadan sesli veya sessiz gösterimin gerçekleştiği odalara alınmıştır. Hakemlere ekrana gelecek pozisyonlara dair kararlarını, verilmiş olan kağıtlardaki seçenekleri işaretleyerek belirtmeleri söylenmiştir. Hakemlerin tümü hazır olduklarında hepsinin onayı ile gösterime başlanmıştır. Ekranda gösterilen görüntü, her olayın hemen sonrasında ancak hakemin kararının görülmesinin hemen öncesinde 6 saniyelik bir süre için durdurulmuş ve hakemlerden bu 6 saniyelik durdurma esnasında kararlarını belirten seçenekleri kendilerine verilen kağıtlara işlemeleri istenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler araştırmanın amacı ve verilerin özellikleri dikkate alınarak çapraz tablo ve ki-kare istatistiğiyle analiz edilmiştir. X^2 istatistiği kategorik değişkenlerin düzeylerine giren birey ya da nesnelerin manidar bir farklılık gösterip göstermediğini test eden bir istatistik yöntemidir. Çalışmada kullanılan X^2 istatistiği ise, iki değişken için X^2 istatistiğidir. Bu teknik iki kategorik ya da biri kategorik diğeri sıralamalı iki değişken arasında manidar bir ilişki olup olmadığını test eder. İki değişken arasında ilişkinin olması, yani $p < .05$, bir değişkenin düzeylerindeki cevapların diğer değişkenin düzeylerinde farklılaştığını gösterir. Beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı % 20'yi aşarsa ve araştırmacının denek sayısını artırması mümkün değilse, ilgili satır ve sütunun düzeylerinde, mantıklıysa, birleştirmeye gidilir (22). Bu çalışmada mantıklı olan birleştirmeler yapılmış ancak yine de beklenen değeri 5'in altında olan gözenek sayıları bazı tablolarda % 20'yi geçmiştir. Satırların veya sütunların

çıkarılması araştırmanın ve araştırmacının amacına ters düştüğü için söz konusu yorumlar çapraz tablo üzerinden yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Tablo 2'de, pozisyonları sesli ve sessiz izleyen hakemlerin 18 pozisyon ile ilgili kararlarına ilişkin sonuçlar sunulmuştur.

Pozisyonun 1'in görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 6,8 ve % 10,7, ihlal var kart gerekmez % 24,3 ve % 22,7, ihlal var sarı kart % 45,9 ve % 54,7, ihlal var kırmızı kart % 23,0 ve % 12,0 olarak gözlenmiştir. Pozisyon 2'nin görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 2,7 ve % 8,0, ihlal var kart gerekmez % 17,6 ve % 24,0, ihlal var sarı kart % 77,0 ve % 65,3, ihlal var kırmızı kart % 2,7 ve % 2,7 olarak gözlenmiştir. Pozisyon 3'ün görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 45,9 ve % 44,0, ihlal var kart gerekmez % 51,4 ve % 54,7, ihlal var sarı kart % 2,7 ve % 1,3 olduğu görülmektedir. Pozisyon 4'ün görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 5,4 ve % 9,3, ihlal var kart gerekmez % 20,3 ve % 24,0, ihlal var sarı kart % 54,1 ve % 58,7, ihlal var kırmızı kart: % 20,3 ve % 8,0 olarak gözlenmiştir. Pozisyon 5'in görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 13,5 ve % 20,0, ihlal var kart gerekmez % 31,1 ve % 28,0, ihlal var sarı kart % 52,7 ve % 52,0, ihlal var kırmızı kart: % 2,7 ve % 0 olduğu görülmektedir.

Pozisyon 6'nın görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok:% 1,4 ve % 6,7; ihlal var kart gerekmez:% 28,4 ve % 22,7; ihlal var sarı kart:% 67,6 ve % 70,7; ihlal var kırmızı kart: % 2,7 ve % 0 olarak gözlenmiştir. 7.pozisyonun görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok:% 2,7 ve % 4,0; ihlal var kart gerekmez:% 6,8 ve % 12,0; ihlal var sarı kart:% 77,0 ve % 78,7; ihlal var kırmızı kart: % 13,5 ve % 5,3 olarak gözlenmiştir.8. pozisyonun

görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok:% 0 ve % 4,0; ihlal var kart gerekmez:% 20,3 ve % 22,7; ihlal var sarı kart:% 68,9 ve % 66,7; ihlal var kırmızı kart: % 10,8 ve % 6,7 olarak gözlenmiştir.9. pozisyonun görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var kart gerekmez:% 1,4 ve % 0; ihlal var sarı kart:% 17,6 ve % 21,3; ihlal var kırmızı kart: % 81,1 ve % 78,7 olarak gözlenmiştir.

Pozisyon 10'un görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 4,1 ve % 4,0, ihlal var kart gerekmez % 27,0 ve % 30,7, ihlal var sarı kart % 63,5 ve % 64,0, ihlal var kırmızı kart % 5,4 ve % 1,3 olarak gözlenmiştir. Pozisyon 11'in görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 58,1 ve % 42,7, ihlal var kart gerekmez % 25,7 ve % 33,3, ihlal var sarı kart % 12,2 ve % 21,3, ihlal var kırmızı kart % 4,1 ve % 2,7 olarak ortaya çıkmıştır. Pozisyon 12'nin görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 4,1 ve % 5,3, ihlal var kart gerekmez % 35,1 ve % 30,7, ihlal var sarı kart % 51,4 ve % 57,3, ihlal var kırmızı kart % 9,5 ve % 6,7 olarak tabloda görülmektedir.Pozisyon 13'ün görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok % 10,8 ve % 10,7, ihlal var kart gerekmez % 44,6 ve % 50,7, ihlal var sarı kart % 29,7 ve % 25,3, ihlal var kırmızı kart: % 14,9 ve % 13,3 olarak gözlenmiştir. Pozisyon 14'ün görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranlarının dağılımı sırasıyla ihlal yok % 1,4 ve % 6,7, ihlal var kart gerekmez % 23,0 ve % 20,0, ihlal var sarı kart % 64,9 ve % 72,0, ihlal var kırmızı kart % 10,8 ve % 1,3 olarak gözlenmiştir.

Pozisyon 15'in görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 13,5 ve % 6,7, ihlal var kart gerekmez % 10,8 ve % 24,0, ihlal var sarı kart % 68,9 ve % 61,3, ihlal var kırmızı kart % 6,8 ve % 8,0 olduğu tablodan görülmektedir. Pozisyon 16'nın görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok % 8,1 ve % 0, ihlal var kart gerekmez % 10,8 ve % 5,3,

Tablo 2. Hakemlerin pozisyonların sesli ve sessiz izlemelerinden sonra verdikleri kararların yüzdeleri

Pozisyon	Gösterim	Kararlar									
		İhlal yok		ihlal var kart gerekmez		ihlal var sarı kart		ihlal var kırmızı kart		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1	Sesli	5	6.8	18	24.3	34	45.9	17	23	74	100
	Sessiz	8	10.7	17	22.7	41	54.7	9	12	75	100
	Toplam	13	8.7	35	23.5	75	50.3	26	17.4	149	100
2	Sesli	2	2.7	13	17.6	57	77.0	2	2.7	74	100
	Sessiz	6	8.0	18	24.0	49	65.3	2	2.7	75	100
	Toplam	8	5.4	31	20.8	106	71.1	4	2.7	149	100
3	Sesli	34	45.9	38	51.4	2	2.7	0	0	74	100
	Sessiz	33	44.0	41	54.7	1	1.3	0	0	75	100
	Toplam	67	45.0	79	53.0	3	2.0	0	0	149	100
4	Sesli	4	5.4	15	20.3	40	54.1	15	20.3	74	100
	Sessiz	7	9.3	18	24.0	44	58.7	6	8.0	75	100
	Toplam	11	7.4	33	22.1	84	56.4	21	14.1	149	100
5	Sesli	10	13.5	23	31.1	39	52.7	2	2	74	100
	Sessiz	15	20.0	21	28.0	39	52.0	0	0	75	100
	Toplam	25	16.8	44	29.5	78	52.3	2	1.3	149	100
6	Sesli	1	1.4	21	28.4	50	67.6	2	2.7	74	100
	Sessiz	5	6.7	17	22.7	53	70.7	0	0	75	100
	Toplam	6	4.0	38	25.5	103	69.1	2	1.3	149	100
7	Sesli	2	2.7	5	6.8	57	77.0	10	13.5	74	100
	Sessiz	3	4.0	9	12.0	59	78.7	4	5.3	75	100
	Toplam	5	3.4	14	9.4	116	77.9	14	9.4	149	100
8	Sesli	0	0	15	20.3	51	68.9	8	10.8	74	100
	Sessiz	3	4.0	17	22.7	50	66.7	5	6.7	75	100
	Toplam	3	2.0	32	21.5	101	67.8	13	8.7	149	100
9	Sesli	0	0	1	1.4	13	17.6	60	81.1	74	100
	Sessiz	0	0	0	0	16	21.3	59	78.7	75	100
	Toplam	0	0	1	0.7	29	19.5	119	79.9	149	100
10	Sesli	3	4.1	20	27.0	47	63.5	4	5.4	74	100
	Sessiz	3	4.0	23	30.7	48	64.0	1	1.3	75	100
	Toplam	6	4.0	43	28.9	95	63.8	5	3.4	149	100
11	Sesli	43	58.1	19	25.7	9	12.2	3	4.1	74	100
	Sessiz	32	42.7	25	33.3	16	21.3	2	2.7	75	100
	Toplam	75	50.3	44	29.5	25	16.8	5	3.4	149	100
12	Sesli	3	4.1	26	35.1	38	51.4	7	9.5	74	100
	Sessiz	4	5.3	23	30.7	43	57.3	5	6.7	75	100
	Toplam	7	4.7	49	32.9	81	57.4	12	8.1	149	100
13	Sesli	8	10.8	33	44.6	22	29.7	11	14.9	74	100
	Sessiz	8	10.8	38	50.7	19	25.3	10	13.3	75	100
	Toplam	16	10.7	71	47.7	41	27.5	21	14.1	149	100
14	Sesli	1	1.4	17	23.0	48	64.9	8	10.8	74	100
	Sessiz	5	6.7	15	20.0	54	72.0	1	1.3	75	100
	Toplam	6	4.0	32	21.5	102	68.5	9	6.0	149	100
15	Sesli	10	13.5	8	10.8	51	68.9	5	6.8	74	100
	Sessiz	5	6.7	18	24.0	46	61.3	6	8.0	75	100
	Toplam	15	10.1	26	17.4	97	65.1	11	7.4	149	100
16	Sesli	6	8.1	8	10.8	28	37.8	32	43.2	74	100
	Sessiz	0	0	4	5.3	32	42.7	39	52.0	75	100
	Toplam	6	4.0	12	8.1	60	40.3	71	47.7	149	100
17	Sesli	29	39.2	18	24.3	17	23.0	10	13.5	74	100
	Sessiz	37	49.3	18	24.0	16	21.3	4	5.3	75	100
	Toplam	66	44.3	36	24.2	33	22.1	14	9.4	149	100
18	Sesli	3	4.1	3	4.1	25	33.8	43	58.1	74	100
	Sessiz	1	1.3	4	5.3	32	42.7	38	50.7	75	100
	Toplam	4	2.7	7	4.7	57	38.3	81	54.4	149	100

ihlal var sarı kart % 37,8 ve % 42,7, ihlal var kırmızı kart % 43,2 ve % 52,0 olarak tabloda yer almıştır. Pozisyon 17'in görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların dağılımı sırasıyla ihlal yok % 39,2 ve % 49,3, ihlal var kart gerekmez % 24,3 ve % 24,0, ihlal var sarı kart % 23,0 ve % 21,3, ihlal var kırmızı kart % 13,5 ve % 5,3 olarak gözlenmiştir. Pozisyon 18'in görüntülerini sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların kategorilere dağılımı sırasıyla ihlal yok % 4,1 ve % 1,3, ihlal var kart gerekmez % 4,1 ve % 5,3, ihlal var sarı kart % 33,8 ve % 42,7, ihlal var kırmızı kart % 58,1 ve % 50,7 olarak gözlenmiştir.

Tablo 3'te ki-kare istatistiklerine ulaşılabilen pozisyonlar yazılmıştır. Araştırmacı aşağıdaki pozisyonların Ki Kare testi sonuçlarına erişebildiği için bu pozisyonlar seçilmiştir.

Tablo 3. Bazı Pozisyonlara İlişkin Kararlarla İlgili Ki Kare Testi Sonuçlar

Pozisyon	Sd	χ^2	p
1	3	3,829	0,28
4	3	5,132	0,16
13	3	0,613	0,89
15	3	5,855	0,12
17	3	3,565	0,31

Pozisyon 1'in sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklara neden olmadığı oranların birbirlerine yakınlıklarından anlaşılmaktadır. Bu farklılığın manidarlığına yönelik yapılan ki-kare sonucunda, pozisyonları sesli ve sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında manidar bir ilişki olmadığı bulunmuştur ($\chi^2=3,829$; $p>.05$). 4. pozisyonu hakemlerin sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklara yol açmadığı tablodan anlaşılmaktadır. Bu farklılıkların manidarlığına ilişkin yapılan ki-kare sonucu da farklılığın manidar olmadığını göstermektedir ($\chi^2=5,132$; $p>.05$). Pozisyon 13'ün sesli ve sessiz izleyenlerin kararlarının birbirlerine benzerlikleri dikkat çekici boyuttadır. Başka bir deyişle pozisyonu sesli ya da sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında manidar bir ilişki bulunmamaktadır ($\chi^2=0,613$; $p>.05$).

Pozisyon 15'deki tablo değerlerinin sesli ve sessiz izlemeye göre çok değişmediği görülmektedir. Bu pozisyonu sesli ve sessiz izlemeyle verilen

kararlar arasında manidar bir ilişki bulunmamaktadır ($\chi^2=5,855$; $p>.05$). 17. pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklara neden olmadığı oranların birbirlerine benzerliklerinden anlaşılmaktadır. Bu farklılığın manidarlığına yönelik yapılan ki-kare sonucunda, pozisyonları sesli ve sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında manidar bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2=3,565$; $p>.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Pozisyonların değerlendirilmesinde pozisyonları sesli ve sessiz ortamlarda izleyen hakemlerin çoğunluğu bir seçenekte yığılmış ya da birbirine yakın iki seçenekte toplanmışlardır. Bazı pozisyonlarda tüm hakemlerin bir şıkkı hiç işaretlemedikleri görülmüştür. İşaretlenmeyen seçenek genellikle ya 'İhlal yok' seçeneği, ya da 'İhlal var Kırmızı Kart' seçeneği olmuştur. Bunun, pozisyonun özelliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, hakemlerin sesli ve sessiz ortamlarda verdikleri kararlar arasında genel olarak manidar farklılıklar olmadığı saptanmıştır.

Çapraz tablolar incelendiğinde iki pozisyon haricinde (11 ve 16. pozisyon) diğer 16 pozisyonda da pozisyonları sesli olarak izleyen hakemlerin pozisyonlarda, pozisyonları sessiz olarak izleyen hakemlere göre daha fazla kart gösterdikleri tespit edilmiştir. Yani aynı pozisyon için sesli ortamda karar veren hakemler sessiz ortamda karar veren hakemlerden daha fazla kırmızı kart veya daha fazla sarı kart göstermişlerdir. Pozisyonları sesli ve sessiz izleyen hakemlerin oyunu durdurma eğilimine bakıldığında, 11 pozisyonda "ihlal yok" kararını verip oyunu durdurmayanların sayısı sessiz ortamda pozisyonları izleyen hakemlerin lehine daha fazladır. Geri kalan 7 pozisyondan 3'ünde rakamlar birbirine yaklaşık denk iken, 11, 15, 16 ve 18. pozisyonlarda ise bu farklılıklar sesli ortamda pozisyonu izleyen hakemlerin lehinedir. Bu sonuç da daha önce belirtilen sesli ortamda maç izleyen hakemlerin daha katı cezalandırma eğiliminde olduklarını desteklemektedir.

Sesli ve sessiz ortamlarda verilen kararların analiz sonuçlarının Evans ve Bellon'un (2000) aktardığı İngiltere Premier Liginde yapılmış olan benzer bir çalışma ile ortak sonuçlar ortaya çıkarıldığı söylenebilir. Benzer bulgular Nevill ve arkadaşlarının (2000) yaptığı araştırma sonucunda da desteklenmektedir. Bu bulguların Tversky ve

Kahneman'ın (1974) ortaya atmış olduğu, karar vermede kullanılan ipuçlarının çok güvenilir ve açık olmadığı zamanlarda kalabalık sesi gibi ipuçlarının önem kazanabileceği ve bu durumda sesin bilgiden çok bilgi içermeyen ipuçlarına götürebileceği iddiası ile ilişkilendirilebileceği de söylenebilir. Bu noktada deneyimin performans ile ilişkili gerekli bilginin analiz edilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bilgiyi tanımladıktan sonra, algısal mekanizma seçici dikkat ile algılanan ve gerçekleştirilecek performans ile ilişkili bilginin çoğunluğunu kontrol eder ve ilgisiz bilgiyi dikkate almaz. Bu noktada birey ne kadar deneyimli ise bu işlemin tamamlanması da o kadar hızlı ve etkili olur. Casajus ve Castagna (2007) hakemin oyunu yönlendiren bir orta saha futbolcusu kadar psikolojik baskı altında olduğunu ortaya koyan araştırma buldukları ortaya koymuşlardır (24). Bunun yanı sıra Weston ve arkadaşları (2011), hakemin bu psikolojik stresin yanı sıra hızlı oyuna ayak uydurmak için yaşadıkları fiziksel stresi de ortaya koyan araştırma verilerine erişmişlerdir (25). Sonuçların bu yönde çıkması futbol oyununda yoğun baskı altında ve çoğunlukla heuristikleri (kestirme yol ile sezgisel karar verme) kullanarak karar veren futbol hakemlerinin, kalabalık sesini en ciddi ipuçlarından birisi olarak dikkate aldığı bir göstergesidir. Bu ipucu dışında oyuncuların gelişen pozisyon sonrasındaki reaksiyonlarının da kalabalık sesi gibi etkili olduğu görüşü ortaya atılabilir.

KAYNAKLAR

1. Baron R A (1995): Psychology. Third Edition. A Simon&Schuster Company MA.
2. Kuzgun Y (2000): Meslek danışmanlığında kuramlar ve uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
3. Bakırcıoğlu R (2000): İlköğretim ortaöğretim yüksek öğretimde rehberlik ve psikolojik danışma. (beşinci baskı) Ankara: Anı Yayıncılık
4. Morgan C T (1974): Psikolojiye Giriş. 397-399, 273 McGraw-Hill Book Company, New York.
5. Adair, J (2000): Karar Verme ve Problem Çözme. (Çev. Kalaycı Nurdan). 17-18, Gazi kitabevi, ANKARA.
6. Tenenbaum G, Eli, M, B (1993): Decision making in Sport : A Cognitive Perspective. Handbook of Research of Sport Psychology. Macmillan Publishing Company New Yard.
7. Cengiz R, Pulur A (2004): Futbol Hakemlerinin şiddet olaylarına bakış açıları üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1, 27-33.
8. FIFA (2004): Futbol Oyun Kuralları. Avşaroğlu Matbaası, İstanbul.
9. Ekblom B (1994): Handbook of Sports Science and Football. 100-102. Blackwell Scientific Publication, Oxford.
10. Cel A (1994): Hakemlik Psikolojisi. (Çeviren: A., Kin). Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi ,1, .21-23.
11. Mckee D (2003): The Football Referee, 8-9. The Referees' Association, UK.
12. Helsen W, Bultynck J (2001): The road to Excellence Fitness Training for Top Referees. Department of Kinesology, Cathoilek University , Luven, Belgium.
13. Ratmatpenah M (1997): A Critical Look at the Quality of Our Soccer Officials. Central Methodist College (MO).
14. Evans R, Bellion E (2000): For The Good of the Game. Youth Sports International, California, USA.
15. Sellin E (1992): The Psychology Of Soccer Officiating. The Referees' Association unrevised magazine, UK.
16. Nevill A M, Balmer N J, Willimas A M (2000): The influence of crowd noise and experience upon refereeing decisions in Football. Psychology of Sport And Exercise Elsevier Science <http://else.hebis.de/cgi-bin/sciserv.pl?collection=journals&journal=14690292&issue=v03i0004> (20 Mayıs 2005).
17. Cox R L, Stavros L (1998): Home Advantage in Football: The Perceptions of Professional Players, Moray House Institute of Education. Heriot-Watt University, Scotland.
18. Silverio J, Tendais I, Almeida G (2003): Home Advantage in Portuguese Book of Football. 5th World Congress on Science And Football, Lisbon. 11-15 April, 116. Abstract Nr: PA14-05 ,
19. Lehman D R, Reifman A (1987): Spectator influence on basketball officiating. Journal of Social Psychology, 127, 673-675.
20. Wann D (2001) : Sport Fans : The Psychology and Social Impact of Spectators. Routledge .
21. Tversky A, Kahneman D (1974): Judgement under certainty: Heuristics and biases. Science , 185, 1124-1131.
22. Arslan C, Ramazanoğlu F, Yıldırım E, Karahüseyinoğlu M F (2003): Amatör ve Profesyonel Futbolcuların Seyircilerden Etkilenme Faktörlerinin Araştırılması. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 17-20 Ekim 2004, Antalya, Kongre CD'si.
23. Büyükoztürk Ş (2004): Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
24. Castagna C, G. Abt, et al. (2007): Physiological aspects of soccer refereeing performance and training. Sports Medicine 37(7). 625-646.
25. Weston M, B Drust, et al. (2011): Intensities of exercise during match-play in FA Premier League referees and players. Journal of Sports Sciences 29(5). 527-532.